

KOMMENTAR

Av Elisabeth Holte

Grumsete start i Litauen

*Aftenposten
17/9-91*

Når de baltiske land nå skal prøve å stable på beina nye, sunne demokrater på ruinene av 50 års kommunistvelde, ønsker man dem minst av alt at de snubler i slik nasjonalistisk grums som dessverre også utgjør en del av disse lands nyere historie. Derfor er den ulykksalige «rehabiliterings-affæren» i Litauen, som er blitt offentlig kjent i selvstendighetens aller første dager, en nedslående debut.

Saken gir en beklemmende antydning om at enkelte, demokratiske instinkter nok gikk tapt der i landet både i årene før og under den sovjetiske okkupasjon. Varsellampene bør derfor lyse ekstra høyt på de politiske og dømmende makt-kontorer

i Vilnius i ukene, månedene og årene som kommer. Det gjelder i høy grad også deres behandling av de polske og russiske minoriteter, der det er begynt å piple frem enkelte mer grumsete nyanser med røtter tilbake til den polske okkupasjon av Vilnius i mellomkrigstiden. Dette er urent farvann rent historisk

Allerede et års tid før Sovjet-Unionen 6. september ga sitt formelle ja til de baltiske lands uavhengighet, begynte regjeringen i Litauen å utstede tusener av rehabilitering-sertifikater til folk som Sovjet-Unionen hadde dømt for krigsforbrytelser og samarbeide med Nazi-Tyskland. Som ledd i uavhengighetsstriden ville president Vytautas Landsbergis og hans kamp-regje-

ring tydelig markere at de ikke aksepterte sovjetiske dommer over litauernes oppførsel under 2. verdenskrig.

En slik reaksjon er høyst forståelig, tatt i betraktning Stalin-tidens terrorregime og de vilkårligheter og grunnløse angiverier som koster titusener og hundretusener av uskyldige mennesker livet, enten de nå døde straks eller ble levende døde. Problemet med de litauiske rehabiliteringer er imidlertid ikke bare at slikt skal gjøres av rettsapparater og ikke av politiske myndigheter. Enda verre er det at dette er blanco-hvitvasking, som samtidig rehabiliterer folk som bevislig gjorde seg skyldige i groteske

krigsforbrytelser og som ville blitt dømt til hardeste straff også i de mest gjennomvaskede rettsfunn.

Uansett hvor lite dagens litauere liker å bli minnet om det: Under nazi-okkupasjonen i 1941–44 utmerket litauere seg som noen av 2. verdenskrigs aller verste nazi-kollaboratører, med usedvanlig brutale likvideringsmetoder. Blant annet var de halvmilitære 11. og 12. litauiske politibataljoner beryktet for sin råskap, ikke bare i likvideringen av jøder i eget land, men også i ghettoen i Warszawa og i andre deler av Polen, der tilsammen tre millioner jøder ble tilintetgjort.

Foreløpig har de to andre nye baltiske stater, Estland og Latvia, ikke

gjort tegn til å begå samme fellegrep som litauerne, selv om det i tredecårene var sterke fascistiske strømninger i hele Baltikum. Også i Estland og Latvia overtok høyregjeringer makten i 1930-årene, innførte unntakstilstand og forbød politiske partier. Men det var i Litauen at de autoritære nasjonalist-tendenser slo ut i lys lue etter statskuppet i 1926, og fra 1936 ble alle partier bortsett Tautin-kai-partiet forbudt.

Da først Sovjet-Unionen okkuperte Litauen i 1940 og Nazi-Tyskland så fordrev kommunistene i 1941, oppsto den store identitetsforvirring. Hvem var verst av de to okkupasjonsmakter, kommunistene eller nazistene? For mange ble

det naturlig å stille seg på Hitlers side i håp om å bli kvitt Stalin. Men da Hitler falt, kom straffen i stalinistisk regi, også mot uskyldige. Det er for å fjerne uretten fra den gang at Vilnius-regjeringen nå gjennomfører sin rehabilitering, med den følge at kjente, navngitte «krigsforbryter-bødler», som tildels fortsatt lever, samtidig slipper gjennom nettet. Men de litauiske myndigheter har vist liten interesse for konkret bevismateriale som ofre og andre overlevende har tilbudt dem om hva disse menneskene egentlig gjorde under krigen – beviser som ville gjøre rehabilitering politisk umulig.

Slikt kan ikke Litauen tillate seg. Utenverdenen følger med, både for sin egen og andres skyld.

100570